

การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำงาน ในประเทศมาเลเซียของประชาชน จากจังหวัดชายแดนภาคใต้

นิสากร กล้านรงค์*

ศุภรัตน์ พิณสุวรรณ*

ศิริรัตน์ สิ้นประจักษ์ผล**

บทนำ

การย้ายถิ่นแบบชั่วคราว (Temporary migration) เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล (อานวย รัตนรักษ์, 2551; Klanarong, 2003) ประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ จะย้ายถิ่นเข้าไปรับจ้างทำงานในประเทศมาเลเซีย ทั้งการย้ายถิ่นตามฤดูกาล (Seasonal migration) การย้ายถิ่นแบบเข้าไปเย็นกลับ (Commuting migration) และการย้ายถิ่นแบบหมุนเวียน หรือแบบ ไป ๆ มา ๆ (Circular migration) ซึ่งประชาชนที่ย้ายถิ่นส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานไร้ทักษะหรือกึ่งทักษะ

การย้ายถิ่นตามฤดูกาล เป็นการย้ายถิ่นที่บุคคลเข้าไปรับจ้างทำงานในรัฐหรือประเทศอื่นเพียงบางช่วงเวลาในหนึ่งปี เพราะว่างานที่พวกเขาทำขึ้นอยู่กับฤดูกาล (Bilsborrow et al., 1997: 43) สำหรับการย้ายถิ่นตามฤดูกาลของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เข้าไปรับจ้างทำงานในประเทศมาเลเซีย นั้น ขึ้นอยู่กับฤดูกาลเพาะปลูกในประเทศมาเลเซีย และ/หรือฤดูกาลเพาะปลูกในประเทศไทย แรงงานเหล่านี้จะเคลื่อนย้ายไปประเทศมาเลเซียเมื่อมีความต้องการแรงงานในการเพาะปลูก และเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตร

* อาจารย์ประจำภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

** อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

นามานุกรม

ก๊ะมะ บิน เลาะห์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านมูดาตัจจา สามแยกกุกบังเจไร อำเภอดัง รัฐเกดะห์ เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2551.

นาฟิซะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่ร้านอันดามัน บ้านเยอยาวี เขตอะเหรา รัฐปะลิส เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551.

ปะหลัง (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านกูโบปันยัง (เปลวยาว) อำเภอดัง รัฐเกดะห์ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2551.

โมสะมะ ดอรอ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านเยอยาวี เขตอะเหรา รัฐปะลิส เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2551.

ราซือะห์ บิน อีสะฮะห์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านมูดาตัจจา สามแยกกุกบังเจไร อำเภอดัง รัฐเกดะห์ เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2551.

ละลิตา ตือเลาะ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่บ้านตาเซาะ ตำบลบลูก้อเซมัง อำเภอบึงกาอันฮูลู รัฐเประ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2551.

ดาหนี โต๊ะยู (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่เขตกัวลาปะลิส รัฐปะลิส เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2551.

อับดุลมายิด เยราณี (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้ให้สัมภาษณ์) ที่บ้านเยอยาวี เขตอะเหรา รัฐปะลิส เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2551.

อาวาตีป อับดุลกาเดร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์) ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2551.

อ๋า สุวรรณมณี (ผู้ให้สัมภาษณ์), คำนวณ นवलสนอง (ผู้สัมภาษณ์), บ้านปาดังเซรา ตำบลอะห์ อำเภอกุกบังปาสุ รัฐเกดะห์ เมื่อ 3 มิถุนายน 2551.

หรือเมื่อพวกเขาไม่มีงานทำ หรือว่างงานระหว่างรอฤดูกาลเพาะปลูกในประเทศไทย งานที่เข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียมีทั้งงานในภาคเกษตรกรรมงานก่อสร้าง และงานรับจ้างอื่นๆ (Klanarong, 2003) การย้ายถิ่นตามฤดูกาลของประชาชน จากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะในรัฐปะลิสและรัฐเกดะห์ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว มีการปฏิบัติมานานกว่าครึ่งศตวรรษ (Suwannathat-Pian, 1993: 312) นับได้ว่าเป็นรูปแบบการย้ายถิ่นหลักของประชาชนในพื้นที่ แต่เมื่อประเทศมาเลเซีย เริ่มใช้เครื่องจักรกลในการผลิตข้าว ทำให้ความต้องการแรงงานลดลง แรงงานที่เคยย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาต้องหยุดการเคลื่อนย้าย บางส่วนได้ เปลี่ยนลักษณะงานและเวลาที่เข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียรูปแบบ การย้ายถิ่นเริ่มเปลี่ยนเป็นการย้ายถิ่นแบบหมุนเวียน งานที่เข้าไปรับจ้างจะเป็น งานในภาค บริการ และอุตสาหกรรม จำนวนของแรงงานสตรีที่โสด และอายุน้อย เพิ่มมากขึ้น (อรุณ ชัยญาณ, 2545; Klanarong, 2003)

การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซีย ของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาเป็นเวลานาน โดยประชาชนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากการมีปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ระหว่างจังหวัด ชายแดนภาคใต้ และรัฐทางเหนือของประเทศมาเลเซียสามารถเคลื่อนย้ายเข้าไป รับจ้างทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัวในช่วงระยะเวลาสั้นระหว่าง ฤดูกาลเพาะปลูก อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนา มีแนวโน้มลดลง ทำให้ประชาชนในพื้นที่ต้องเปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับฤดูกาลการเพาะปลูกแล้ว แต่เดินทางไปทำงานเมื่อมีงานอื่นๆ นอกเหนือจากการเกษตรกรรมรออยู่ในประเทศมาเลเซีย

1. การย้ายถิ่นตามฤดูกาลของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของ ประเทศไทยเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซีย: ปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่

การย้ายถิ่นตามฤดูกาลของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไป ทำงานในประเทศมาเลเซียเป็นการพึ่งพิงกันระหว่างพื้นที่ สามารถนำแนวความคิด ปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ (Spatial interaction) ของ Ullman (1980) ซึ่งประกอบด้วย

การเกื้อกูล (Complementary) โอกาสแทรกกลาง (Intervening opportunities) และความสามารถในการเคลื่อนย้าย (Transferability) มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดังนี้

ปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ (Spatial interaction) เป็นการแสดงให้เห็นการพึ่งพิงกันระหว่างพื้นที่ (Johnston, et.al., 1997) การที่พื้นที่ 2 แห่ง จะมีปฏิสัมพันธ์หรือเกิดการเคลื่อนย้ายจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง ต้องมีการเกื้อกูลกัน คือ ต้องมีความต้องการ (Demand) หรือการขาดแคลน (Deficit) ในพื้นที่หนึ่ง และมีการสนอง (Supply) หรือส่วนเกิน (Surplus) ในอีกพื้นที่หนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกันขึ้น การเกื้อกูลจึงเป็นปัจจัยแรกในระบบปฏิสัมพันธ์ เพราะสามารถทำให้เกิดเส้นทางการเคลื่อนย้ายที่แน่นอน

อย่างไรก็ตาม เพียงความแตกต่างของพื้นที่ และ/หรือมีการเกื้อกูลกันของพื้นที่ก็จะเป็นผลให้เกิดการเคลื่อนย้าย ถ้ามีโอกาสแทรกกลางซึ่งเป็นปัจจัยที่อาจหันเหการเคลื่อนย้ายที่จะเกิดขึ้นระหว่าง 2 พื้นที่ได้ โดยจะเป็นผลให้เกิดพื้นที่อื่นทดแทน (Substitution of areas) นอกจากนี้ การเคลื่อนย้ายระหว่าง 2 พื้นที่ยังขึ้นอยู่กับระยะทาง (Distance) ซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่ต้องมีความสามารถ หรือความเป็นไปได้ในการเคลื่อนย้าย (Transferability) และความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) โดยระยะทางอาจเป็นในลักษณะของเวลาหรือค่าใช้จ่ายในการเดินทาง หากระยะทางระหว่าง 2 พื้นที่ไกลมาก ค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงมากปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ก็จะไม่เกิดขึ้น แม้ว่าจะมีปัจจัยด้านการเกื้อกูลที่สมบูรณ์และปราศจากโอกาสแทรกกลางก็ตาม (Ullman, 1956, 1980; Haggett, 1972; Lowe and Moryadas, 1975)

การเกื้อกูลที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะรัฐทางตอนเหนือ รัฐปะลิส เกดะห์ เปร์ริค และกลันตันซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทย เนื่องจากประเทศมาเลเซียขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม จึงทำให้มีความต้องการแรงงานต่างชาติเข้ามาทดแทน ขณะที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีแรงงานเกินความต้องการของจำนวนงาน โดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท

โดยมีลักษณะเด่นชัด 2 ลักษณะคือ การว่างงานแบบแฝง และการว่างงานตามฤดูกาล จึงสามารถสนองความต้องการแรงงานในประเทศมาเลเซียได้

สืบเนื่องตั้งแต่ประเทศมาเลเซียได้บุกเบิกพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกข้าวในรัฐเกดะห์ ระหว่างพ.ศ. 2475-2505 (ค.ศ.1932-1962) ประมาณ 79,800 เฮคเตอร์ ในขณะที่นั้นการเติบโตของประชากรของรัฐเกดะห์เฉลี่ยร้อยละ 1.9 -2.8 ต่อปี ทำให้ต้องการแรงงานที่ย้ายถิ่นตามฤดูกาลจากภาคใต้ของประเทศไทยเข้าไปเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน (Suwannathat-Pian, 1993: 314) และในปีพ.ศ.2508 (ค.ศ. 1965) ประเทศมาเลเซียมีการปรับปรุงเทคนิคการผลิตข้าวและระบบชลประทานในรัฐเกดะห์และปะลิส ทำให้สามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง (Jackson ,2009) ความต้องการแรงงานจึงมีมากขึ้นประกอบกับชาวมาเลเซียเอง ไม่นิยมทำงานในภาคเกษตรกรรม เนื่องจากมีโอกาสทำงานอื่นที่มีรายได้สูงกว่าและมีสวัสดิการดีกว่า (Kassim, 2000; สำนักงานแรงงานไทยประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์, 2551) ขณะที่มาเลเซียขาดแคลนแรงงาน ชาวมาเลเซียส่วนหนึ่งก็เดินทางไปทำงานต่างประเทศ ทั้งในทวีปเอเชีย เช่น ประเทศสิงคโปร์ บรูไน ญี่ปุ่น ไต้หวัน และฮ่องกง และประเทศในทวีปอื่น ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สหราชอาณาจักร และในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะการเดินทางไปทำงานแบบเข้าไปเย็นกลับ จากรัฐยะโฮร์ไปประเทศสิงคโปร์มีประมาณ 20,000 คนต่อวัน (Kassim, 2000; 11) จากสภาพดังกล่าว ทำให้ประเทศมาเลเซียขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม

เมื่อพิจารณาสภาพการมีงานทำ โดยเฉพาะในชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่าอัตราส่วนแรงงานในภาคการเกษตรอยู่ในอัตราต่ำ ซึ่งเกิดจากการขาดปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะที่ดินที่เหมาะสมสำหรับเกษตรกรรมถูกนำไปใช้ในกิจการอื่น ขณะเดียวกันการขายหรือบุกเบิกพื้นที่ใหม่ก็ทำไม่ได้เพราะเป็นที่ดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่สงวน (อาหวัง ล่าหุ้ย และคณะ, 2540: 195) และเนื้อที่นาข้าวมีแนวโน้มลดลง ดังข้อมูลในตารางที่ 1 ที่แสดงให้เห็นการลดลงของพื้นที่นาในช่วง 5 ปี (พ.ศ. 2544-2549) ที่เกิดขึ้นในทุกจังหวัดของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบเนื้อที่ถือครองที่นาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
จำแนกรายจังหวัด ปี 2544 และ ปี 2549

จังหวัด	เนื้อที่ทั้งหมด (ไร่)	เนื้อที่นา (ไร่)		
		ปี 2544	ปี 2549	การเปลี่ยนแปลง ในรอบ 5 ปี
สงขลา	2,131,072	429,944	407,956	-21,988
สตูล	594,280	96,656	86,721	-9,935
ปัตตานี	761,770	214,918	185,21	-29,701
ยะลา	1,198,218	79,616	66,932	-12,684
นราธิวาส	1,415,690	125,751	109,628	-16,123
รวม	6,101,030	946,885	856,454	-90,431

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2550

จากสภาพปัญหาการถือครองที่ดินขนาดเล็ก และไม่สามารถใช้ที่ดินอย่างคุ้มค่าให้เต็มตามช่วงระยะเวลาการเพาะปลูกในรอบปี จึงเกิดการใช้แรงงานไม่เต็มที่ ทำให้มีปริมาณแรงงานในครัวเรือนมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ประกอบกับประสิทธิภาพการผลิตต่ำ โดยเฉพาะ ผลผลิตข้าวนาปีโดยเฉลี่ยของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยกเว้นจังหวัดสงขลาต่ำกว่าผลผลิตรวมทั่วประเทศ (ดูตารางที่ 2) ทำให้เกษตรกรมีรายได้ต่ำ ทำให้การพึ่งพารายได้จากการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว ประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องหารายได้เสริม โดยการเคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างนอกชุมชน และในประเทศ มาเลเซียเป็นจำนวนมาก (อาหวัง ล่านุ่ย และคณะ, 2540 ; Klanarong, 2003)

โอกาสแทรกกลาง ในที่นี้หมายถึงแหล่งการจ้างงานอื่น การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างจังหวัดชายแดนภาคใต้ และประเทศมาเลเซีย ไม่มีโอกาสแทรกกลางระหว่างจังหวัดชายแดนภาคใต้ และรัฐทางภาคเหนือของประเทศมาเลเซีย ที่อาจทำให้แรงงานเคลื่อนย้ายไปทำงานในพื้นที่อื่นแทนที่จะไปทำงานในประเทศมาเลเซีย เนื่องจากแหล่งจ้างงานและงานที่มีอยู่ในจังหวัด

ตารางที่ 2 ผลผลิตต่อไร่ของข้าวนาปี ในพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นรายจังหวัด ปี 2548-2550

จังหวัด	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)			
	ปี 2548	ปี 2549	ปี 2550	เฉลี่ย 3 ปี
สงขลา	433	443	458	445
สตูล	404	379	391	391
ปัตตานี	342	350	361	351
ยะลา	364	361	379	368
นราธิวาส	391	378	402	390
5 จังหวัดชายแดนภาคใต้	387	382	398	389
รวมทั้งประเทศ	436	427	433	432

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2550.

ชายแดนภาคใต้และจังหวัดใกล้เคียงภายในประเทศมีน้อยไม่สามารถรองรับแรงงานได้ทั้งหมด จึงไม่สามารถทำให้เกิดพื้นที่ทดแทนแทรกกลาง ประกอบกับช่วงเวลาการเพาะปลูกข้าวของสองพื้นที่ไม่ตรงกันจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซียนอกจากนี้ค่าตอบแทนที่ได้รับจากการไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียสูงกว่าเมื่อเทียบกับค่าแรงที่ได้รับในท้องถิ่น แรงงานจึงเคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซีย (สุชาติ ทวีสิทธิ์ 2529; นิสากร วิทยปรีชากุล, 2533; เกษม ประสมพงศ์ และอารี สองเมือง, 2533; ไพบุลย์สิริ สารพุทธิ, 2547; สมคิด เพชรประสมกุล, 2545; อรุณ ชัยญาณ, 2545; Klanarong, 2003)

รายงานผลการวิจัย สภาพการมีงานทำและการว่างงานในชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ของอาหวัง ล่านุ้ย และคณะ (2540:193) กล่าวว่า "การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ต่ำแรงงานส่วนเกินจากภาคเกษตรกรรมจึงไม่สามารถหางานทำจากพื้นที่บริเวณนี้ได้ หรือมีตำแหน่งงานว่างบางประเภท

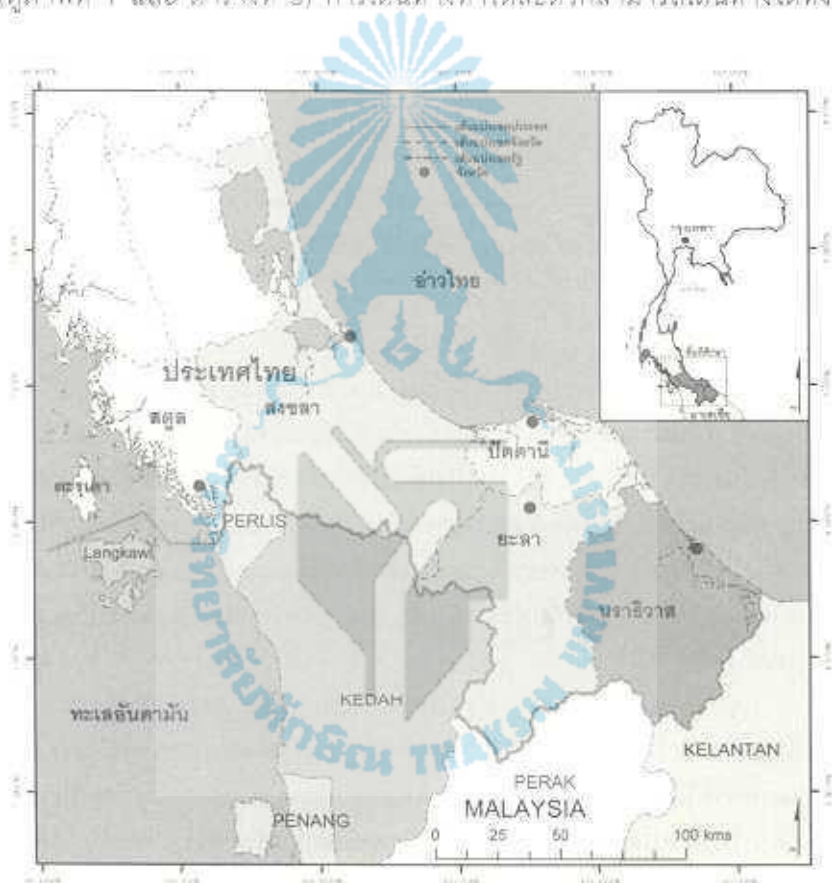
แต่ประชาชนทำงานเหล่านั้นไม่ได้ เพราะขาดทักษะหรือสภาพของงานไม่เหมาะกับการดำรงชีวิตของชาวมุสลิม แรงงานบางส่วนจึงไปทำงานในประเทศมาเลเซีย ซึ่งได้รับรายได้สูงกว่าและสามารถทำงานอยู่ในบรรยากาศมุสลิมได้” การศึกษาของสุซาดา ทวีสิทธิ์ (2529) ก็พบว่ากระแสการเคลื่อนย้ายแรงงานของประชากรที่ไปยังประเทศมาเลเซียสูงมากถึงร้อยละ 69.60 ของครัวเรือนที่ทำการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งหมด (ซึ่งมี 2 กระแสที่สำคัญ คือ การเคลื่อนย้ายแรงงานไปยังจังหวัดใกล้เคียง และกระแสการเคลื่อนย้ายไปยังประเทศมาเลเซีย) รัฐที่เป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญของแรงงานที่เคลื่อนย้ายจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ รัฐเกดะห์ และรัฐกลันตัน เนื่องจากทั้งสองรัฐเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่สำคัญที่สุดของประเทศมาเลเซีย

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจไปทำงานประเทศมาเลเซียของแรงงานไทย ไพบูลย์สิริ สารพุทธิ (2547) พบว่าสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้แรงงานจากประเทศไทยเข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซีย ได้แก่ ความต้องการรายได้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ร้อยละ 80 รองลงมา มีหนี้สินมาก ร้อยละ 68 และเพื่อนบ้านหรือคนในครอบครัวชักชวน ร้อยละ 65 ตามลำดับ และจากการศึกษาทัศนคติหรือความเชื่อของแรงงานไทยที่ไปทำงานประเทศมาเลเซีย พบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 79 มีทัศนคติหรือความเชื่อว่าจะมีรายได้สูงขึ้นเมื่อไปทำงานประเทศมาเลเซีย การศึกษาของ อรุณ ชัยญาณ (2545) ก็พบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุทำให้แรงงานไทยจากจังหวัดสตูลเดินทางเข้าไปทำงานในเกาะลังกาวิ เพราะระดับค่าจ้าง และเงินเดือนที่สูงกว่าระดับค่าจ้างและเงินเดือนในจังหวัดสตูล มีความสำคัญมากที่สุด

ความสามารถในการเคลื่อนย้าย การเคลื่อนย้ายแรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปประเทศมาเลเซียทำได้สะดวก ระยะทางระหว่างจังหวัดชายแดนภาคใต้ และประเทศมาเลเซียมีระยะทางไม่ไกล และค่าใช้จ่ายในการเดินทางไม่สูง ดังนั้นระยะทาง และค่าใช้จ่ายจึงไม่ใช่ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน

จังหวัดสงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ สตูล เป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ มากกว่า 1,000 กิโลเมตร ขณะที่อยู่ใกล้กับสี่รัฐทางเหนือของมาเลเซีย

คือ ปะลิส เกดะห์ เปรัก และกลันตัน โดยจากจังหวัดสตูลไปยังพรมแดนที่ติดต่อกับรัฐปะลิส มีระยะทางเพียง 36 กิโลเมตร จังหวัดสงขลาไปอำเภอสะเตงซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับรัฐเกดะห์ ระยะทาง 60 กิโลเมตร จากจังหวัดยะลาไปอำเภอเบตง ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับรัฐเปรัก ระยะทาง 120 กิโลเมตร และจากจังหวัดนราธิวาสไปอำเภอสุโงเอกซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับรัฐกลันตัน ระยะทาง 86 กิโลเมตร (ดูภาพที่ 1 และ ตารางที่ 3) การเดินทางทำได้สะดวกสามารถเดินทางได้ทั้ง

ทำเลที่ตั้งของจังหวัดชายแดนใต้

ภาพที่ 1 ทำเลที่ตั้งของจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบระยะทางจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปกรุงเทพฯ และไป อำเภอชายแดนที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย

ต้นทาง	ระยะทางโดยรถยนต์	
	กรุงเทพฯ (กิโลเมตร)	อำเภอชายแดน (กิโลเมตร)
สงขลา	960	สะเดา 60
สตูล	1,005	ควนโดน 36
ปัตตานี	1,080	*
ยะลา	1,115	เบตง 120
นราธิวาส	1,180	สุโหงโกลด 66

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และบริษัทเชลล์แห่งประเทศไทย, 2545

* ปัตตานี เป็นเพียงจังหวัดเดียวที่ไม่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย

รถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารประจำทาง รถตู้ และรถแท็กซี่ที่บริการจำนวนมากและสม่าเสมอ และสามารถเดินทางโดยรถไฟไปยังประเทศมาเลเซียได้สองเส้นทางโดยใช้เส้นทางจากชุมทางหาดใหญ่ไปอำเภอปาดังเบซาร์ จังหวัดสงขลา เข้าสู่ประเทศมาเลเซียไปสิ้นสุดที่เมืองบัตเตอร์เวิร์ท รัฐปีนัง และจากชุมทางหาดใหญ่ผ่านจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และสิ้นสุดสถานีปลายทางที่อำเภอสุโหงโกลด จังหวัดนราธิวาส ก่อนเข้าสู่รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซียและไปสิ้นสุดที่ประเทศสิงคโปร์

นอกจากนี้ลักษณะทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะศาสนาและภาษาพูด เนื่องจากประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และพูดภาษายาวี (ภาษามลายูท้องถิ่น)ในชีวิตประจำวัน ทำให้การติดต่อกันระหว่างประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้และประเทศมาเลเซียทำได้สะดวก ทั้งนี้เพราะสามารถสื่อความหมายเข้าใจกันจึงมีเกษตรกรรมตามแนวพรมแดนเดินทางไปปรับจ้างในประเทศมาเลเซียเป็นเวลานานแล้ว และรัฐบาลมาเลเซียเองก็เห็นว่าแรงงาน

ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคใต้ซึ่งใกล้เคียงกับประเทศมาเลเซีย จะมีความเข้าใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีมาเลเซียดีกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ทำให้สามารถอยู่ในสังคมมาเลเซียได้ดีกว่าคนที่มาจากภาคอื่น และไม่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมแก่มาเลเซีย (ชัยพจน์ รั้งงามและคณะ, 2528)

ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การมีโครงข่ายทางสังคมทั้งในชุมชนต้นทาง และชุมชนปลายทาง ทำให้แรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถเข้าถึงข้อมูลงานในมาเลเซีย และช่วยให้ได้งานทำ และเป็นสาเหตุให้แรงงานตัดสินใจไปทำงานในประเทศมาเลเซีย (เกษม ประสมพงศ์ และอารี สองเมือง, 2533; นิสากร วิทยปริชากุล, 2533; Klanarong, 2003) ดังที่ นิสากร วิทยปริชากุล (2533: 89) กล่าวว่า “การมีโครงข่ายของโครงข่ายทางสังคมระหว่างชุมชนต้นทางกับชุมชนปลายทางทำให้ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้นทางรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับงานและสภาพต่าง ๆ ในชุมชนปลายทาง และการมีความสัมพันธ์กับผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนปลายทางทำให้ได้รับความช่วยเหลือให้ได้งานทำ... ผลจากความช่วยเหลือของโครงข่ายทางสังคมทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานยังคงดำเนินต่อไป และยังมีผลต่อขนาด ทิศทางและการเคลื่อนไหลสู่ชุมชนปลายทาง” และการศึกษาของ เกษม ประสมพงศ์ และอารี สองเมือง (2533) ได้เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของโครงข่ายทางสังคมทั้งในชุมชนต้นทางและปลายทางของแรงงานในการเข้าไปรับจ้างทำงานในประเทศมาเลเซียว่า “สำหรับประชาชนในตำบลต้นหยงไปที่จะออกไปทำงานในมาเลเซีย นั้น ทั้งหมดจะไปก็ต่อเมื่อมีงานรออยู่แล้วอย่างแน่นอน” ซึ่งพวกเขาจะรู้ข่าวงานในประเทศมาเลเซีย โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. ชาวต้นหยงไปที่ได้งานทำอยู่ในมาเลเซียแล้ว นำข่าวมาบอกเมื่อกลับมาบ้าน หากมีงานก็จะกลับมาชักชวนกันไป
2. นายจ้างชาวมาเลเซียจะเดินทางมาเอง โดยเป็นผู้ที่มีญาติพี่น้องอยู่ในจังหวัดสตูล และรู้จักกับครอบครัวของแรงงานไทยในตำบลต้นหยงไปเป็นอย่างดี
3. นายหน้าซึ่งได้รับการร้องขอจากนายจ้างชาวมาเลเซียให้มาติดต่อหรือหาแรงงานให้

การถือฤกษ์ การไม่มีโอกาสแทรกกลาง และ ความสามารถในการเคลื่อนย้าย ทั้งในลักษณะของความสามารถในการเดินทาง ความคล้ายคลึงกันทางภาษา และวัฒนธรรม และการมีโครงข่ายทางสังคมซึ่งปฏิสัมพันธ์ทางพื้นที่ดังกล่าว ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานตามฤดูกาลจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไปรับจ้างทำงานในประเทศมาเลเซีย

2. การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซีย: ธรรมเนียมปฏิบัติ และการเปลี่ยนแปลง

การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซีย มีการปฏิบัติมานานก่อนที่จะมีการปักปันเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย (Suwannathat-Pian, 1993) แม้ว่าจะมีการปักปันเขตแดนระหว่างประเทศก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพราะประชาชนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาตั้งแต่อดีต การเข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียเดิมไปได้ปีละครั้ง เพราะประเทศมาเลเซียยังทำนาปีละครั้ง เมื่อประเทศมาเลเซียสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง การเข้าไปรับจ้างจึงสามารถเข้าไปได้บ่อยครั้งกว่าเดิม แต่เมื่อประเทศมาเลเซียเปลี่ยนรูปแบบการทำนาจากการทำนาดำเป็นการทำนาหว่าน และนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิตทำให้การเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซียของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องเปลี่ยนแปลง

ธรรมเนียมปฏิบัติ ย้อนกลับไปเมื่อก่อนค.ศ. 1934 (พ.ศ. 2477) การเดินทางเข้า-ออกประเทศมาเลเซีย ทำได้โดยอิสระ จะมีการเคลื่อนย้ายของแรงงานไทยเข้าไปในประเทศมาเลเซียอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งค.ศ. 1934 มีข้อกำหนดว่าผู้ที่เป็นคนต่างชาติ ต้องลงทะเบียนกับเจ้าหน้าที่ก่อนเข้ามาเลเซีย และสำหรับคนไทยที่จะเข้าไปทำงาน ก็ต้องได้งานก่อน เพื่อที่จะได้รับอนุญาตให้เข้าประเทศมาเลเซีย แม้ว่ากฎข้อบังคับของรัฐบาลมาเลเซีย ทำให้การเดินทางเข้าประเทศมาเลเซียอย่างที่เคยปฏิบัติมีความลำบากมากขึ้น แต่ก็ยังมีการเคลื่อนย้ายของแรงงานไทยตามฤดูกาลเข้าไปทำงานในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะรัฐปะลิส และเกดะห์ ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ทั้งนี้เนื่องจากการเปิดพื้นที่

เพื่อการเพาะปลูกข้าวประมาณ 79,800 เอเคอร์ ระหว่าง ค.ศ. 1932-1962 (พ.ศ.2475-2505) ของรัฐเกดะห์ ขณะที่การเติบโตของประชากรเฉลี่ยร้อยละ 1.9 -2.8 ต่อปี ทำให้มีการจ้างแรงงานจากภาคใต้ของประเทศไทย เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานยังคงมีอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในฤดูกาลเพาะปลูก

ในช่วง 30 ปี ระหว่างพ.ศ. 2475-2505 แรงงานจากประเทศไทยที่เข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียจะจำกัดเพียงการย้ายถิ่นตามฤดูกาล (Suwannathat-Pian, 1993) มีรายงานว่า ระหว่าง ค.ศ.1954-55 (พ.ศ. 2497- 2498) ในฤดูกาลเก็บเกี่ยวมีชาวปัตตานีมากกว่า 7,000 คน เข้าไปทำงานในรัฐเกดะห์ และปะลิส (Gosling, 1963 : 185) และการศึกษาการย้ายถิ่นของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียในช่วง 15-20 กว่าปีที่ผ่านมา (ชัยพจน์ รั้งงาม และคณะ,2528; ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2528; สุซาดา ทวีสิทธิ์,2529; นิสากร วิทย์ปริชากุล,2533; เกษม ประสมพงศ์ และอารี สองเมือง, 2533) แสดงให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่เข้าไปรับจ้างในภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเข้าไปรับจ้างทำนา (ดำนา และเกี่ยวข้าว)

รายงานการวิจัย เรื่อง การย้ายแรงงานไปต่างประเทศของคนไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้:ศึกษาในกรณีของแรงงานจากจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ในประเทศมาเลเซีย (ชัยพจน์ รั้งงาม และคณะ, 2528) พบว่างานที่แรงงานจากจังหวัดปัตตานี และนราธิวาส ไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียเป็นงานภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อยู่ในช่วงอายุ 21-30 ปี ระยะเวลาที่เข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซียอยู่ระหว่าง 1 สัปดาห์ ถึง ประมาณ 1 เดือน รัฐที่แรงงานไทยเข้าไปทำงานมาก ได้แก่ รัฐเกดะห์ รองลงมา คือ รัฐกลันตัน

สุซาดา ทวีสิทธิ์ (2529) ได้อธิบายลักษณะของการย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซีย ของแรงงานจากจังหวัดปัตตานี ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่า ช่วงเวลาที่แรงงานจากจังหวัดปัตตานีเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซีย แบ่งเป็น 4 ช่วง ดังนี้ ช่วงที่1 ฤดูกาลปลูกข้าวครั้งแรกของมาเลเซีย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม – กันยายน เมื่อรับจ้างทำนาที่มาเลเซียเสร็จแรงงานจะกลับมาดำนาที่บ้าน การทำนาที่บ้านจะเริ่มประมาณเดือนกรกฎาคม เมื่อดำนา

เสร็จ ประมาณเดือนตุลาคม – มกราคม เป็นช่วงที่แรงงานว่างงาน และจะว่างอยู่ประมาณ 4 เดือน พอถึงกลางเดือนมกราคม ก็เป็นช่วงที่ 2 ของการเดินทางไปรับจ้างเกี่ยวข้าวในฤดูกลางแรกของมาเลเซีย ประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ก็จะเกี่ยวเสร็จ แรงงานรับจ้างบางคนที่ไม่มีการจะต้องกลับมาช่วยที่บ้านเกี่ยวข้าวก็จะอยู่รับจ้างคานาที่มาเลเซียในฤดูกลางเพาะปลูกครั้งที่ 2 ช่วงที่ 3 ตั้งแต่เดือน เมษายน-พฤษภาคม เป็นช่วงที่แรงงานจะเดินทางไปรับจ้างคานาที่มาเลเซียต่อ ช่วงที่ 4 คือตั้งแต่กลางเดือนมิถุนายน – ปลัยเดือนกรกฎาคม แรงงานก็เดินทางไปรับจ้างเกี่ยวข้าวต่อ และจะอยู่ต่อไปจนถึงการเริ่มฤดูของการเพาะปลูกในปีต่อไป จะวนเวียนอย่างนี้เรื่อยไป

งานรับจ้างคานา ส่วนใหญ่จะมีนายจ้างหรือนายหน้ามาติดต่อในหมู่บ้านด้วยตนเองถ้าหากครั้งแรกไปทำงานกับนายจ้างคนไหนและพอใจนายจ้าง การไปรับจ้างครั้งต่อไปก็จะไปทำให้นายจ้างคนเดิมอีก การติดต่อทำงานนายจ้างกับแรงงานสามารถติดต่อกันได้โดยตรง เพราะไม่มีปัญหาเรื่องภาษา แรงงานที่รับจ้างคานาไม่จำเป็นต้องขอใบอนุญาตผ่านแดน เพราะทางรัฐบาลมาเลเซียได้ทำการอนุญาตให้นายจ้างชาวมาเลเซียสามารถจ้างแรงงานจากประเทศไทยได้ตามจำนวนที่ดินที่เป็นที่นา ที่นายจ้างมีอยู่และจำเป็นต้องจ้างแรงงานมาช่วยแรงงานจะทำงานได้เฉพาะบริเวณที่ทางมาเลเซียกำหนดเท่านั้นนายจ้างจะจัดที่พักและอาหารให้ 3 มื้อ บางครั้งอาจจะจัดให้อยู่ร่วมกับนายจ้าง หรือไม่ก็อาจสร้างกระท่อมให้อยู่ต่างหาก อัตราค่าจ้างคานาและเกี่ยวข้าว เป็นการเหมาจ่ายเป็นไร่ ไร่ละ 400 – 500 บาท แรงงานรับจ้างจะรวมกลุ่มกันกลุ่มละประมาณ 4-5 คนต่อ 1 ไร่ โดยทั่วไป 1 ไร่ใช้เวลาประมาณ 1 วัน ค่าจ้างจะได้ประมาณ 100 บาทต่อ 1 วันต่อคน แต่ในกรณีนี้ที่แรงงานทำเร็วกว่านี้ อาจจะได้ถึง 200 บาทต่อวัน

การศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในประเทศมาเลเซีย กรณีศึกษาหมู่บ้านจะรัง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี นิสากร วิทย์ปรีชากุล (2533) พบว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซียของชาวบ้านจะรังได้ปฏิบัติมานานกว่า 50 ปี ซึ่งเดิมเป็นเพียงกระแสเดียวของการเคลื่อนย้ายแรงงานออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน งานที่เข้าไปรับจ้าง คือ การคานา การเข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียเดิมไปได้ปีละครั้ง เพราะว่าการประเทศมาเลเซียยังทำนาปีละครั้ง

การเข้าไปรับจ้างแต่ละครั้งนานประมาณ 2-3 เดือน เมื่อประเทศมาเลเซียสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง การเข้าไปรับจ้างจึงสามารถเข้าไปได้บ่อยครั้งกว่าเดิมและการเข้าไปแต่ละครั้งไม่เกิน 3 เดือน

การได้งานทำในประเทศมาเลเซียในช่วงแรก เป็นลักษณะการเข้าไปหางานทำด้วยตนเอง ผู้เคลื่อนย้ายแรงงานจากหมู่บ้านจะเดินทางเข้าไปในหมู่บ้านที่ทำนา และเข้าไปติดต่อกับเจ้าของที่นา ซึ่งการเข้าไปติดต่อก็ไม่มีปัญหาด้านภาษา เนื่องจากพูดภาษามาเลย์เหมือนกัน ในการเข้าไปทำงานแต่ละครั้งจะไปกันเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีประมาณ 8-10 คน การเข้าไปทำงานแต่ละครั้งจะมีผู้ที่เคยเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซียมาก่อนเป็นผู้นำเข้าไปโดยจะเข้าไปติดต่อกับเจ้าของที่นาคนเดิมที่เคยทำงานด้วย ภายหลังจากเข้าไปหางานทำด้วยตนเอง ได้มีผู้ที่เข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซียบางคนในหมู่บ้านได้รับการติดต่อจากนายจ้างให้หาแรงงานจากหมู่บ้านเพื่อเข้าไปทำงาน จึงเกิดมีการเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซีย โดยมีตัวแทนนายจ้างนำไป ผู้ที่เคลื่อนย้ายแรงงานที่เข้าไปรับจ้างทำนาช่วงแรก ได้รับค่าจ้างทำนา และเกี่ยวข้าว 8 เหรียญมาเลเซียต่อไร่ และค่าจ้างค่อยๆเพิ่มเป็น 15-17 เหรียญ 25 เหรียญ และ 46-60 เหรียญ

ชุมชนปลายทางที่แรงงานจากหมู่บ้านไปรับจ้างทำนาได้แก่ รัฐเกดะห์ และรัฐปะลิส ช่วงเวลาที่เข้าไปรับจ้างใน 1 ปี สามารถแบ่งออกได้ 4 ช่วง เหมือนกับการศึกษาของสุซาดา ทวีสิทธิ์ (2529) ดังนี้

ช่วงที่ 1 เคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปรับจ้างดำนา ซึ่งเป็นการทำน่าน้ำฝนในประเทศมาเลเซียตั้งแต่ระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน เมื่อเสร็จจากการดำนาก็จะกลับมาดำนาในหมู่บ้าน

ช่วงที่ 2 ประมาณกลางเดือนมกราคม จะเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปรับจ้างเกี่ยวข้าวและจะหมดงานเก็บเกี่ยวประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์

ช่วงที่ 3 ระหว่างเดือนเมษายน-พฤษภาคม เป็นช่วงที่ผู้เคลื่อนย้ายแรงงานจากหมู่บ้านไปรับจ้างดำนา ซึ่งเป็นการทำนาโดยพึ่งระบบชลประทาน (Padi-Irrigated)

ช่วงที่ 4 ระหว่างเดือนมิถุนายน-ปลายเดือนกรกฎาคม จะเป็นช่วงที่เคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างเกี่ยวข้าว และเริ่มรับจ้างปักดำต่อทันทีในฤดูทำนา

ใหม่ซึ่งเป็นน้ำฝน

ครัวเรือนที่ไม่ทำนาในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเคลื่อนย้ายไปรับจ้างทำนาทั้ง 4 ช่วง ระยะเวลาที่เข้าไปรับจ้างครั้งหนึ่ง ๆ ประมาณ 15-45 วัน แรงงานกลุ่มนี้ เมื่อกลับเข้ามาในหมู่บ้าน หลังจากเสร็จงานรับจ้างในประเทศมาเลเซีย ก็จะรับจ้างทำนาในหมู่บ้าน บางครั้งไปรับจ้างในหมู่บ้านใกล้เคียงภายในจังหวัด บัตตานี หรือไปรับจ้างกรีดยางในจังหวัดใกล้เคียง (ยะลา นราธิวาส สงขลา) ในช่วงที่รอเวลาจะเข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซีย

ส่วนผู้ที่เคลื่อนย้ายแรงงานที่ทำนาในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่จะเคลื่อนย้ายไปรับจ้างในประเทศมาเลเซีย 2 ช่วง ช่วงแรกที่เข้าไปคือ ระหว่างเดือนสิงหาคม – กันยายน โดยผู้ที่เคลื่อนย้ายจะเข้าไปรับจ้างดำนา เสร็จแล้วจะกลับเข้ามาดำนาในหมู่บ้าน ช่วงที่สอง จะเข้าไปรับจ้างเกี่ยวข้าว ในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่รอการเก็บเกี่ยวข้าวที่ปลูกในหมู่บ้าน และเมื่อแรงงานกลับเข้ามาเกี่ยวเกี่ยวข้าวในหมู่บ้านเสร็จแล้ว จะไม่เคลื่อนย้ายแรงงานไปรับจ้างทำนาในฤดูกาลทำนาครั้งที่ 2 ของประเทศมาเลเซีย แต่จะรอทำนาในฤดูกาลหน้าของหมู่บ้าน

การทำงานรับจ้างที่มาเลเซียทำให้มีรายได้มาจุนเจือครัวเรือน ครัวเรือนมีเงินเพื่อการใช้จ่ายซื้อสิ่งของเพื่อการบริโภค และอุปโภคมากขึ้น แต่การจ้างแรงงานเพื่อการทำนาในประเทศมาเลเซียมีแนวโน้มจะลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจากชาวมาเลเซียได้เปลี่ยนวิธีการทำนา จากการทำนาดำเป็นการทำนาหว่านมากขึ้น (เกษม ประสมพงศ์ และอารี สองเมือง, 2533) และเกษตรกรมาเลเซียได้นำเครื่องจักรที่ใช้หว่านข้าว ดำนา และเครื่องเกี่ยวข้าวมาใช้แทนแรงงานคนมากขึ้น ความจำเป็นในการจ้างแรงงานจากไทยก็ลดลง การเคลื่อนย้ายแรงงานของประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะทำได้ยากขึ้น หรือจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปรับจ้างทำงานในบริเวณที่เครื่องจักรยังเข้าไปไม่ถึง (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2529) หรือบริเวณที่ไม่สามารถใช้เครื่องจักรได้ หรือจะต้องเปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยไม่ได้คำนึงถึงฤดูกาล แต่เดินทางเข้าไปทำงานเมื่อมีงานรออยู่ในประเทศมาเลเซีย (เกษม ประสมพงศ์ และอารี สองเมือง, 2533)

การเปลี่ยนแปลง จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ที่บ้านเขอริยาวิ เขตอะเฮอร์ รัฐปะลิส (9 มีนาคม 2551) คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับ นายวัน

ขุนศรีตานี อายุ 57 ปี ชาวนาซึ่งเคยจ้างแรงงานจากประเทศไทยในช่วงฤดูเพาะปลูก เล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อน (ประมาณ 20-30 ปี) เคยจ้างแรงงานจากสงขลา ซึ่งเป็นแรงงานผู้ชายเข้ามารับจ้างตัดข้าว ครั้งละประมาณ 4-5 คน จาก บ้านควนโสบ่อแดง และสทิงพระค่าจ้างตัดข้าวช่วงนั้น 40 เหรียญต่อหลง (1 หลง เท่ากับ 1.25 ไร่) และจ้างแรงงานดำนากจากจังหวัดสตูล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและแต่งงานแล้วอายุประมาณ 30-40 ปี จากบ้านควน ควนโดน ท่าจีน ฉลุง และทุ่งนุ้ย ประมาณ 10-12 คน ค่าจ้างช่วงนั้น 60 เหรียญต่อหลง เข้ามาครั้งหนึ่งประมาณ 30-45 วัน ส่วนเกี่ยวข้าวจะจ้างคนในพื้นที่ นายวันไม่ได้จ้างแรงงานจากประเทศไทยมาประมาณ 10 ปีแล้ว เนื่องจากเปลี่ยนไปจ้างไถ หว่าน และ เก็บเกี่ยวด้วยเครื่องจักร ซึ่งค่าจ้างไถด้วยรถไถขนาดใหญ่ 70 เหรียญต่อหลง รถไถขนาดเล็ก 55 เหรียญต่อหลง จ้างไถ 2 ครั้ง ค่าหว่าน 12-20 เหรียญต่อหลง และค่าเกี่ยวข้าว 12 เหรียญต่อหลง ปัจจุบันในหมู่บ้านเยอริยวี ยังคงมีคนปัตตานีมารับจ้างดำนาก แต่มีจำนวนไม่มาก ได้ค่าจ้างหลงละ 150 เหรียญ และเข้ามารับจ้างก่อสร้างบ้าง นายวันบอกว่า ในรัฐเคเดห์ บริเวณอลอสตาร และใกล้ชายแดนยังใช้แรงงานคนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ เพราะวานาเล็ก เครื่องจักรไม่สามารถลงไปไถนาได้ แต่ก็มีจำนวนไม่มาก

จากการไปเก็บข้อมูลภาคสนาม ณ หมู่บ้าน Muda Tajar เขต เป็นดั่งรัฐเคเดห์ (13 ธันวาคม 2551) คณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับ Kama Bt Lah อายุ 66 ปี และ Raziah Ishak ลูกสาว อายุ 47 ปี ซึ่งเป็นครอบครัวชาวนาที่จ้างแรงงานจากจังหวัดปัตตานีเข้ามาทำนาในหมู่บ้าน Kama Bt Lah ได้เล่าให้ฟังว่า แรงงานจากปัตตานีเริ่มเข้ามาประมาณ 20 ปีมาแล้ว ตอนแรกส่วนใหญ่มาเยี่ยมญาติที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านและช่วยญาติๆ ทำนา ต่อมาเมื่อเพื่อนบ้านขอให้ช่วยไปทำที่นาของพวกเขาบ้าง พอนาน ๆ เข้ากลายเป็นเข้ามารับจ้างทำนาเดิม Kama Bt Lah เคยจ้างแรงงานจากปัตตานีเพื่อดำนาก และเกี่ยวข้าว ปัจจุบันจ้างเฉพาะดำนากเท่านั้น การจะนำแรงงานจากปัตตานีเข้ามาทำนาแต่ละครั้งต้องไปติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ (Pertubuhan Peladang Kawasan Aman Cawangan Tiga Mada Tajar) เพื่อขออนุญาตนำแรงงานต่างชาติเข้ามาทำงาน แล้วจึงไปติดต่อกับแรงงานในจังหวัดปัตตานีซึ่งส่วนใหญ่เป็น

แรงงาน จากบริเวณ บ้านต้นหยง ปูุด ดาลอ ปาลัส ยะหริ่ง มะปริง และซีอายัง ส่วนใหญ่อายุ 35 ปีขึ้นไปทั้งแรงงานชายและแรงงานหญิง จำนวนแรงงานที่จ้างแต่ละครั้งประมาณ 15-40 คน โดยจะจัดที่พัก และอาหาร 3 มื้อต่อวัน ถ้าในกรณีแรงงานเจ็บป่วยจะนำไปส่งโรงพยาบาลและจะรับผิดชอบค่าใช้จ่าย ในช่วงดำนานาน 3 เดือน แรงงานแต่ละคนจะอยู่ประมาณ 1 เดือน จะสลับกันกลับบ้านเมืองไทยโดยจะกลับเข้าไป 20-30 วัน แล้วจะกลับมาอีกครั้ง ขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละคน สาเหตุที่ยังจ้างแรงงานจากปัตตานีได้นาน เพราะต้นทุนค่าจ้าง ไม่เหมาะกับการใช้เครื่องจักร และถ้าเปลี่ยนไปทำนาหว่าน ก็จะมีปัญหา หอยเชอร์รี่กินต้นอ่อน ถ้าดำนาป้องกันได้ดีกว่า

ที่รัฐเกาะนังเช่นกัน ชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนมีพื้นที่ทำนา 100 กว่าไร่ (ทั้งของตัวเองและเช่า) เล่าให้ฟังว่า เมื่อ 20 ปีก่อนจ้างแรงงานจากจังหวัดสตูล และปัตตานีเพื่อดำนา และเกี่ยวข้าว แต่เมื่อซื้อรถไถนา จะจ้างเฉพาะแรงงานจากจังหวัดสตูลเพื่อดำนาในพื้นที่ที่ไม่สามารถใช้เครื่องจักรได้ประมาณ 10 คน เข้ามาครั้งละ 30 วัน ค่าจ้างหลงละ 150 เหรียญมาเลเซีย โดยจัดที่พักใกล้กับที่นาและเตรียมอาหารให้ 3 มื้อ

การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซียของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้จากธรรมชาติจากธรรมเนียมปฏิบัติที่เคยเข้าไปรับจ้างดำนา เก็บข้าว และตีข้าว ปีละสี่ครั้ง ปัจจุบันสามารถเข้าไปรับจ้างดำนาเพียงปีละครั้ง ประมาณ 1-3 เดือนเท่านั้น เนื่องจากประเทศมาเลเซียได้เปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกจากนาดำเป็นนาหว่าน และใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคน อย่างไรก็ตามประเทศมาเลเซียยังคงต้องการแรงงานต่างชาติเข้ามาทดแทนแรงงานท้องถิ่น เนื่องจากประเทศมาเลเซียมีนโยบายจะยกฐานะขึ้นเป็นประเทศอุตสาหกรรม เป็นศูนย์การลงทุนการค้า โดยเฉพาะกิจการด้านบริการ และสาขาที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ทั้งด้านอุตสาหกรรม สุขภาพอนามัย การศึกษาการท่องเที่ยว และการเงิน ทำให้ประเทศมาเลเซียมีการขยายตลาดแรงงานอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานแรงงานไทย ประจำเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์, 2551) เพื่อการมีงานทำ และมีรายได้มาจุนเจือครัวเรือน ประชาชนในพื้นที่จึงเปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานโดยไม่ได้คำนึงถึงฤดูกาล แต่เดินทางเข้าไปทำงาน

เมื่อมีงานรออยู่ในประเทศมาเลเซีย

3. การปรับตัวของผู้ย้ายถิ่นตามฤดูกาลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากสภาพการจ้างแรงงานในภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำงานในมาเลเซียมีแนวโน้มความต้องการแรงงานลดลง ขณะที่แรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงประสบกับปัญหาการว่างงาน การไม่มีงานทำในหมู่บ้านทำให้ยังคงมีความจำเป็นในการเคลื่อนย้ายเพื่อหางานทำ โดยเฉพาะการเดินทางเข้าไปรับจ้างทำงานในประเทศมาเลเซียซึ่งมีจำนวนงานมากกว่า และค่าตอบแทนที่ได้รับสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการทำงานที่คล้ายคลึงกันในประเทศไทย สมคิด เพชรประสมกุล (2545) ได้กล่าวว่าประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีแนวโน้มจะเดินทางเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซียมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องมาจากสาเหตุต่อไปนี้

1. สภาพทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาวะการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีน้อย จึงทำให้มีอัตราการว่างงานสูง และประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ไม่นิยมที่จะเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในภูมิภาคอื่นของประเทศไทย จึงเดินทางไปทำงานในประเทศมาเลเซียกันมากขึ้น

2. สภาพทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอาณาเขตติดต่อกับรัฐทางเหนือของประเทศมาเลเซีย และมีช่องทางการเดินทางหลายแห่งทำให้สามารถเดินทางเข้าออก ไปมาหาสู่กันได้สะดวก ทั้งที่เดินทางเข้า-ออกนอกราชอาณาจักรโดยถูกต้องตามกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

3. ความผูกพันทางด้านศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประชาชนตามแนวพรมแดนของทั้งสองประเทศ มีความผูกพันกันฉันท์เครือญาติ มีการติดต่อไปมาหาสู่กันเป็นเวลานาน นับถือศาสนาอิสลาม และใช้ภาษาพูดเดียวกัน วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่คล้ายคลึงกัน

4. การขาดแคลน และความต้องการกำลังแรงงานในมาเลเซีย จากการที่รัฐบาลมาเลเซียพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว ทำให้แรงงานในประเทศไม่เพียงพอจำเป็นต้องรับแรงงานต่างชาติ

เข้ามาทำงานแทน จึงทำให้ความต้องการแรงงานไร้ฝีมือในภาคเกษตรก่อสร้าง และการบริการมีสูงมาก

5. ค่าจ้างที่สูงกว่าการทำงานในท้องถิ่น เนื่องจากอัตราค่าจ้างและค่าตอบแทนในการทำงานในประเทศมาเลเซียมีอัตราสูงกว่าค่าจ้างในท้องถิ่น และโอกาสการมีงานทำมีมากกว่า จึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้คนไทยตามแนวพรมแดนเดินทางเข้าไปทำงานในประเทศมาเลเซีย

เมื่อประเทศมาเลเซียได้มีการปรับปรุงเทคนิคการเพาะปลูกข้าว โดยเฉพาะการใช้เครื่องจักรทำให้ลดความต้องการแรงงานในการทำนา แรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เคยเคลื่อนย้ายแรงงานตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างปักดำ และเกี่ยวข้าวต้องหยุดการเคลื่อนย้ายแรงงาน แรงงานจากหมู่บ้านต้องเข้าไปรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการแทนการย้ายถิ่นตามฤดูกาล Klanarong, (2003) พบว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ 5 ปีที่ผ่านมา จำนวนผู้ว่างงานในหมู่บ้าน และการเคลื่อนย้ายไปหางานนอกหมู่บ้านมีจำนวนสูงขึ้น และสตรีที่แต่งงานแล้วและยังโสดต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น การไม่มีงานทำในหมู่บ้านเป็นเหตุผลหลักในการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ แรงงานสตรีจากหมู่บ้านที่ทำงานซึ่งเดิมจะไปรับจ้างทำนา และทำสวนยางพารา ปัจจุบันมีการเข้าไปรับจ้างในงานภาคบริการมากขึ้น โดยเฉพาะงานร้านอาหาร รับจ้างเลี้ยงเด็ก และ เย็บเสื้อผ้า (Klanarong, 2003: 189)

สถิติของสำนักงานแรงงานไทย ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ก็แสดงให้เห็นว่า จำนวนแรงงานไทยในประเทศมาเลเซีย เพิ่มสูงขึ้นในภาคบริการ จาก 10,947 คนในปี 2549 เป็น 15,532 คนในปี 2550 ขณะที่แรงงานการเพาะปลูกมีจำนวนลดลง จาก 62 คนในปี 2549 ลดลงเหลือ 53 คน ในปี 2550

เมื่องานที่ประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียเปลี่ยนจากงานรับจ้างทำนา เป็นการรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมและบริการ ซึ่งลักษณะของงานไม่ขึ้นอยู่กับฤดูกาลเพาะปลูก ทำให้ช่วงเวลาในการเดินทางเข้าไปในประเทศมาเลเซีย เปลี่ยนจากการย้ายถิ่นตามฤดูกาลเป็นการย้ายถิ่นตลอดทั้งปี หรือการย้ายถิ่นแบบไป ๆ มาๆ กลุ่มของผู้เคลื่อนย้ายเปลี่ยนจาก

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบจำนวนแรงงานไทยในประเทศมาเลเซีย จำแนกตามอาชีพ ปี 2549 และ 2550

อาชีพ	1 มีนาคม 2549	30 ธันวาคม 2550
แม่บ้าน	432	426
ก่อสร้าง	1,122	1,122
อุตสาหกรรม	824	793
ธุรกิจบริการ	10,947	15,532
เพาะปลูก	62	53
การเกษตร	424	530
รวม	13,811	18,456

ที่มา: สำนักงานแรงงานไทย ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์, 2551

กลุ่มที่สมรสแล้ว มีอายุมาก เป็นวัยหนุ่มสาว ที่ยังโสด และจำนวนแรงงานสตรีที่โสดเพิ่มมากขึ้นนอกจากนี้แหล่งงานที่เข้าไปรับจ้างไม่จำกัดเพียงรัฐ กลันตัน ปะลิส เกดะห์ และเปรัก ที่มีชายแดนติดต่อกับประเทศไทย แต่แรงงานเหล่านี้ยังเข้าไปยังรัฐอื่น ๆ เช่น ปีนัง ปาหัง สลังงอ ตรังกานู และ ยะโฮร์ และสถานที่ทำงานจะอยู่ในพื้นที่เมือง มากกว่าชนบท อย่างไรก็ตาม แรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซียเป็นแรงงานที่มีการศึกษาน้อย และขาดทักษะจำเป็นต้องพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานเพื่อการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ แหล่งจ้างงานที่ไม่ได้จำกัดเพียงรัฐที่มีชายแดนติดกับประเทศไทย ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่ยังเข้าไปทำงาน โดยการชักชวนของสมาชิกในครอบครัวญาติ เพื่อนบ้าน หรือคนที่รู้จักที่ทำงานอยู่ก่อนแล้ว และใช้ใบผ่านแดนในการเดินทางเข้าประเทศ และทำงานโดยไม่มีใบอนุญาตทำงานดังเช่นที่เคยปฏิบัติ ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกหลอกเอาวีซ่าและผิดกฎหมาย มาเลเซีย

สรุป

การย้ายถิ่นตามฤดูกาลเพื่อเข้าไปรับจ้างทำนาในประเทศมาเลเซียของประชาชนจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมายาวนานและต่อเนื่อง เนื่องจากมีการเกื้อกูลกันระหว่าง 2 พื้นที่ โดยประเทศมาเลเซียมีความต้องการแรงงาน ขณะที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีแรงงานส่วนเกินที่จะสนับสนุน อย่างไรก็ตาม การย้ายถิ่นตามฤดูกาลที่เคยปฏิบัติ มีแนวโน้มจะลดลงเนื่องจากการเปลี่ยนรูปแบบการทำนาของประเทศมาเลเซีย จากการทำนาดำเป็นการทำนาหว่าน และการนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการทำนาทำให้ลดความต้องการของแรงงาน ขณะที่แรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีปัญหาการว่างงาน และการไม่มีงานทำในหมู่บ้าน การพึ่งพารายได้จากการทำเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัว ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีความจำเป็นต้องหารายได้เสริมโดยการย้ายถิ่นเพื่อเข้าไปรับจ้างในประเทศมาเลเซีย แต่เปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานจากการเคลื่อนย้ายตามฤดูกาล เป็นการเคลื่อนย้ายเข้าไปทำงานเมื่อมีงานรออยู่ในประเทศมาเลเซีย

รายการอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และบริษัท เซลล์แห่งประเทศไทย จำกัด. (2545). **แผนที่เที่ยวทั่วไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 5). Perfect prints and advertising Co.Ltd. เกษม ประสมพงศ์ และ อารี สองเมือง. (2533). **รายงานการวิจัยปัจจัยที่ส่งผลต่อการเดินทางไปชายแรงงานในประเทศมาเลเซียของประชาชน ตำบลตันหยงโปอำเภอเมือง จังหวัดสตูล. ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน จังหวัดสตูล.**
- ชัยพจน์ รั๊กงาม ดลมนรรัตน์ บากา และ คณิต ไข่มุกด์. (2528). **รายงานการวิจัยเรื่องการย้ายแรงงานไป ต่างประเทศของคนไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาในกรณีของแรงงานจากจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ในประเทศมาเลเซีย. ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้ กระทรวงมหาดไทย,**

- นิสากร กล้าณรงค์. (2548). " การย้ายถิ่นของแรงงานสตรีในสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไปมาเลเซีย"วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ 8 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2548) หน้า 1-11.
- นิสากร วิทย์ปรีชากุล. (2533). บทบาทของโครงข่ายทางสังคมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไปทำงานในประเทศมาเลเซีย: กรณีศึกษาหมู่บ้านจะรัง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไพบุลย์ศิริ สารพุทธิ. (2547). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจไปทำงานประเทศมาเลเซียของแรงงานไทย. กองพัฒนาระบบบริการจัดหางาน กรมการจัดหางาน.
- สมคิด เพชรประสมกุล. (2545). การเดินทางไปทำงานด้วยตนเองในประเทศมาเลเซีย ศึกษาเฉพาะกรณี เดินทางผ่านด่านตรวจคนหางานสุโขทัย. ด่านตรวจคนหางานสุโขทัย สำนักงานจัดหางานจังหวัดนราธิวาส กรมจัดหางาน.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2550). สถิติการเกษตรของประเทศไทย 2550. สืบค้นจาก <http://www.oae.go.th/statistic/yearbook50/> เมื่อ 26 พฤษภาคม 2551
- สำนักงานแรงงานไทย ประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์. (2551). สถานการณ์และตลาดแรงงานในมาเลเซีย. สืบค้นจาก <http://www.mfa.go.th/internet/document/4170.doc> เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2551
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2529). การเคลื่อนย้ายเชิงพื้นที่ของแรงงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต (วิจัยประชากรและสังคม) บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2528). รายงานการศึกษาเฉพาะกรณีแรงงานไทยที่ไปทำงานในมาเลเซีย ปัญหาและแนวทางแก้ไข. หน่วยผลิตเอกสาร ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.
- อรุณ ชัยญาณ. (2545). การเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ ศึกษา

เฉพาะกรณี: แรงงานไทยของจังหวัดสตูลที่เดินทางไปทำงานในเกาะลังกาวี ประเทศมาเลเซีย. ด้านตรวจคนหางานวังประจัน กรมการจัดหางาน.

อาหวิง ล่าม่วย อับดุลรอฮีด เจมะ และ กุสุมา ล่าม่วย. (2540). "รายงานผลการวิจัยสภาพการมีงานทำและการว่างงานในชุมชนมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้" **วารสารสงขลานครินทร์** 3 (มกราคม – เมษายน 2540) หน้า 189-206.

อำนาจ รัตนรักษ์. (2551). **แนวทางการตรวจสอบและการอนุญาตให้แรงงานไทยในพื้นที่ 5จังหวัดชายแดนภาคใต้ไปทำงานในมาเลเซียเฉพาะที่เดินทางผ่านด่านตรวจคนหางานสะเตาและปาดังเบซาร์.** สงขลา : สำนักงานจัดหางานจังหวัดสงขลา.

Ariffin, J. (1993). "Migration of workers from ASEAN Countries into Malaysia". Proceedings of the International Colloquium "Migration, Development and Gender in the ASEAN Region". Population Studies Unit, Faculty of Economics and Administration, University of Malaya, Kuala Lumpur, Malaysia.

Bilsborrow , R.E.; Graeme Hugo; A.S. Oberai and Hania Zlotnik. (1997). **International Migration Statistics: Guidelines for Improving Data Collection Systems.** Geneva: International Labour Office.

Gosling, L.A.P.(1963). Migratory Agricultural Labor in Malayan Padi Production. **Anthropology and Social Sciences** (3) 185-186.

Haggett, P. (1972). **Geography: A Modern Synthesis.** New York: Harper & Row, Publishers.

Jackson, J. C. (2009) **Rice Cultivation in West Malaysia: Relationships between Culture, History, Customary Practices and Recent Developments.** From [http://72.14.235.132/search?q=cache:4s2jcUBpITAJ:sts.um.edu.my/ELibrary/Lecture%20Note/SFES1212/NOTE%203%20RICE%20CULTIVATION%20\(NEW\).](http://72.14.235.132/search?q=cache:4s2jcUBpITAJ:sts.um.edu.my/ELibrary/Lecture%20Note/SFES1212/NOTE%203%20RICE%20CULTIVATION%20(NEW).)

Johnston, R. J., Derek Gregory and David M. Smith (Eds). (1997).

- The Dictionary of Human Geography**. Third Edition. Oxford: Blackwell Publishers Ltd
- Kassim, A. (2000). Recent trends in migration movements and policies in Malaysia. **Paper presented at the Japan Institute of Labour Workshop on International Migration and Labour Market in Asia** in Tokyo, Japan. 26-28 January 2000. pp.288-307.
- Kobkua Suwannathat-Pian. (1993). "Thai labour migration in Malaysia: a historical perspective" in Jamilah Ariffin(Ed.). **Proceedings of the International Colloquium "Migration, Development and Gender in the ASEAN Region"**. Population Studies Unit, Faculty of Economics and Administration, University of Malaya. pp.308-319.
- Lowe, J.C. and Morydas S. (1975). **The Geography of Movement**. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Nisakorn Klanarong. (2003). Female International Labor Migration from Southern Thailand. Ph.D. Thesis in Population and Human Resources, Department of Geographical and Environmental Studies, The University of Adelaide, South Australia, Australia.
- Ullman, E.L. (1980). "Geography as Spatial Interaction" in **Geography as Spatial Interaction**. Ronald R. Boyce(ed.) Seattle: University of Washington Press. pp. 13-27.
- Ullman, E.L. (1956). "The Role of Transportation and the Bases for Interaction" in William L. and Thomas, Jr. (eds.) **Man's Role in Changing the Face of the Earth**. Volume 2. Chicago: The University of Chicago Press. pp. 862-880.